

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Algimanto Aleksandravičiaus portretas

2012-09-04

ŽURNALAS: FOTOGRAFIJA

TEMA: Fotografija

AUTORIUS: Viltė Migonytė

DATA: 2012-09

Algimanto Aleksandravičiaus portretas

Viltė Migonytė

Algimantas Aleksandravičius, Nacionalinė kultūros ir meno premijaos laureatai,

Algimantui Aleksandravičiui 2011 m. Nacionalinė kultūros ir meno premija skirta „už fotografinio portreto atnaujinimą, Lietuvos asmenybių galerijos sukūrimą, LDK paveldo poetiškus atspindžius“. Su laureatu kalbasi Viltė Migonytė.

Menininkai neretai tapatinami su didžiausią jų kūrybos dalį užimančia tema ar atpažįstami iš tariamai specifinio „kūrybos potėpio“ arba „braižo“, smelkiančio įvairias fizines bei mentalines individualios raiškos kerteles. Nepaisant didelį pagreitį įgavusios fotomenininko A. Aleksandravičiaus kūrybos švytuoklės, teminių rokiruočių, spalvingų, o kartais ir netikėtų fotografinių charakterių paieškų bei atradimų, portreto žanras visgi galėtų būti įvardijamas kaip vienas svarbiausių raktų, atveriančių šio menininko kūrybinės pasąmonės klodus.

Tačiau, prieš išskleidžiant daugeliui įprastas fotomenininko (kūrybinės) asmenybės sąsajas su portretu ir rekonstruojant įvaizdžio status quo, norisi šiek tiek skrupulingiau žvilgtelėti į portretą, esantį „stebinčiojoje“ objektyvo pusėje, sąveikaujantį su portretuojamuoju kaip veidrodis, o gal net dar glaudžiau.

Algimantai, jūsų fotografinė akis aprėpia plačiausią vaizduojamųjų spektrą: nuo kalėjimo sienas ramstančių nusidėjėlių iki šventųjų ir palaimintųjų Dievo tarnų žemėje, privilegijuotų karalių ir išrinktųjų intelektualų bei žvaigždžių šviesa sužibusiu jų savo pasiekimais: sportininkų, aktorių, verslininkų... Juk tarp jų turi būti kažkas bendra.

Manau, juos sieja bendras vardiklis - visi jie yra žmonės. Su savomis ligomis, netektimis, išdavystėmis ir pakylėjimais.

Čia norisi paminėti upės ir akmenėlio fizikinį dėsnį kaip alegoriją: jis, įmestas į vandenį, sukelia tolygių bangelių raibuliavimą, kuris galiausiai nurimsta. Ir visiškai nesvarbu, kokį akmenį į vandenį įmestum, kaip ir kokį žmogų fotografuotum, fotografo / kūrėjo bangelių vis tiek atsiranda, tik ar jos „nurimsta“? Ar savo portretuose randate individualybės atspindžių?

Be jokios abejonės. Kiekvienas menininkas nepriklausomai nuo to, ką sukurtų, pirmiausia vaizduoja save. Šiuos atspindžius, ypač pasklaidęs atrinktus ir neatrinktus darbus, suseku praėjus ilgesniam laiko tarpui, kartais net dešimčiai metų. Žmogų fotografuoju valandą, neretai ir ilgiau, todėl per objektyvą matau jį lydimą įvairiausių kraštutinių emocijų bei išraiškų. Tačiau kažkodėl intuityviai, pasąmoningai atrenku liūdnu, mėstančių žmonių portretus, nors juos mačiau ir linksmus, kvatojančius. Tiems žmonėms jaučiuosi savas – kūryboje atiduodu ir palieku dalelę savęs, todėl meluoti negaliu.

Kalbėdamas apie savus atspindžius fotografijoje pamenu kadaise vykdytą virtualų (internetinį) asmenybės tyrimo projektą – štai prie kokių išvadų buvo prieita pateikus įvairių duomenų apie vieną žymiausių rusų rašytojų Fiodorą Dostojevskį: kompiuteris, absorbavęs ir apdorojęs bene visas jo knygas, su šia asmenybe susijusias analitines literatūrologų apybraižas, diskusijas ir t. t. nustatė, jog klasikas prisidėjo prie savo tėvo mirties. Taigi net ir čia viskas apie žmogų (ir žmogų kaip kūrėją) vertinama pagal jo darbus. Žinoma, kiekvienas juos mato ir interpretuoja savaip. Įvaizdis visada labai klaidingas, todėl kartais gali sau leisti pabūti klounu, tai netransformuos tavo amplua iš esmės. Nesvarbu, ką šiame gyvenime kurtum: rašytum, fotografuotum... kiekvienas elementas perskrodžia tavo esybę ir tada virsta tiesa. Na, o mano portretas tų žmonių veiduose, kiek į juos įstengiu pažvelgti, yra branda ir liūdesys. Tai pagrindiniai bruožai.

Iš tiesų niekada nesislapstėte?

Ne, aš dažniausiai būnu atviras. Kūrybinio kelio pradžioje buvo per daug pataikavimo. Labai greitai suvokiau, kad to visiškai nereikia. Tai netikra, vargina ir erzina. Todėl leidžiu sau elgtis įprastai. Fotografuodamas galvoju tik apie fotografiją.

Portreto žanras fotografijoje (ir ne tik) yra nepaprastai intymus ir įpareigojantis, reikalaujantis užmegzti dvasinį ir / arba emocinį ryšį su respondentu. (Respondentas (angl. responder) – tyrimo dalyvis / tiriamasis). Vadinasi, galime kalbėti apie tam tikrą specifinį tyrimo būdą, kuriam atlikti kaip priemonę jau beveik du dešimtmečius (nuo 1997 m.) naudojate fotoaparatus. Ar kada susimąstėte, jog ne tik fotografuojate, bet ir tyrinėjate?

Į šį klausimą atsakysiu paneigdamas labai daug dalykų. Ne itin tikiu tokiais žmonėmis tiek fotografais, tiek apie šią meno sritį rašančiaisiais, kurie išdrįsta pareikšti: „Aš atskleidžiau žmogų“, arba kritikais, teigiančiais: „O, čia visiškai nepataikei.“ Man šios sąvokos nieko nereiškia. Juk, būna, žmonės daugiau nei penkias dešimtis metų pragyvena vienoje šeimoje, draugauja ar nuolat susitinka, o vėliau, nepaisant brangių akimirku, pykstasi ar net skiriasi ir supranta, kad, atsivėrus tokiai svetimybės prarajai, nė velnio vienas kito nepažinojo. Tai būdinga ir kūrybai, tik šis (artumo) procesas neretai trunka kur kas trumpiau. Rodos, jauti, jog gali nufotografuoti ar aprašyti visus

žmogaus charakterio niuansus, kiekvieną blakstienos mirktelėjimą, o vis tiek ilgainiui suvoki, kad tikslaus ir objektyvaus santykio sukurti neįmanoma.

Skaitydamas paskaitas apie fotografiją visuomet sakau, jog svarbiausia – tiesiog gerai fotografuoti. Pasinerdami į pirmines analizes, apleidžiame esminį tikslą – kūrybą. Visuomet atsiras „dar vienas požiūris į fotografiją“, ir nuo mūsų pastangų „iširti“ tai nepriklauso. Juk jei vyksta futbolo rungtynės, o sirgaliams dėl suprantamų priežasčių nepatinka priešininko komandos žaidėjai, tikriausiai ir jų fotografijos, net ir ypač profesionaliai atliktos, bus prastai įvertintos. Ir priešingai – jei komandos austruoliai stende išvys jų palaikomos komandos narių nuotrauką arba motina žiūrės į savo vaiko portretą (kad ir koks jis būtų) – vertinimas bus teigiamas. Tai iliustruoja, jog požiūris į fotografiją tiesiogiai susijęs su asmeniniu santykiu.

Tačiau kalbant apie sąžmoninio ryšio su žmogumi kūrimą fotografuojant galiu prisipažinti, jog sunkiausia portretuoti asmenis, kuriuos seniausiai pažįstu. Šis santykis neįpareigoja ir net nenuteikia dirbti, priešingai nei nepažįstamų žmonių fotografavimas, kuriam visada privalau pasiruošti. Taip pat jau dešimtmetį vengiu pastatyminės fotografijos, tačiau ne dėl to, jog toks atlikimo būdas yra netikęs. Artimesnį ryšį su žmogumi padeda sukurti natūralesnė aplinka, o nepozuojantis kūnas yra tikresnis. Dažnai pirmieji kadrai, kuriuos nuspaudžiu neva ruošdamasis fotosesijai, tikrindamas, ar viskas tinkamai veikia, ir būna atrinkti. „Aklas“ fotografavimas pavyksta dėl kelių priežasčių. Visų pirma aš puikiai pažįstu savo fotoaparata, jis lyg kūno dalis. Jaučiu, kada kadras bus ryškus. Sugebu tinkamai, bet neižeidžiamai „apgauti“ portretuojamąjį ir pasinaudoti pirmosiomis arba paskutiniosiomis akimirkomis, kai žmogus net neįtaria, jog yra fotografuojamas. Žinoma, taip dirbti pradėjau ne iš karto, prireikė gal penkerių metų. Jau 2002-aisiais, kai fotografavau Rusijos žvaigždyną, pradėjau apie tai mąstyti aiškiau.

Tačiau kartais šis „triukas“ neveiksmingas. Atkeliaavęs į namus seno žmogaus, kuris manęs jau laukia sėdintis, negaliu iškrėsti nieko panašaus. Tuomet prisimenu tai, apie ką taip pat neretai užsimenu paskaitų metu – fotografas, ypač portretistas, turi būti labai plepus (ne plepys). Esu įgudęs provokuoti, atpalaiduoti ir atkreipti portretuojamojo dėmesį. Svarbu suvokti, kad provokacija turi būti natūrali ir pagarbi bei atlikta prieš užmezgant artimesnį kontaktą su portretuojamuoju.

Agnė Narušytė fotoalbume „Algimantas Aleksandravičius. Devyni aukštai“ (Vilnius: Nacionalinė knyga, 2002) rašė: „Algimantas Aleksandravičius fotografuoja taip lyg siektų išgauti vienintelį kadrą – akimirksnį, kuriame paradoksaliai tilptų nuolat besikeičiantis ir įvairialypis žmogus. Šį išpūdį jis lyg ir bando suardyti kartais gretindamas dvi ar daugiau to paties objekto nuotraukas (...) Tačiau taip nėra. Net šalia esantys vieną žmogų reprezentuojantys kadrai nesukuria laikinumo išpūdžio. Jie atrodo kaip dviejų skirtingų žmonių atvaizdai. Portretai tokie išbaigti, kad neįmanoma jų pratęsti ar įsivaizduoti, koks tas žmogus būtų kitomis aplinkybėmis. Įvaizdis prilimpa ir pakeičia jo savininką.“ Šiuo atveju šviesos ir momentinės išraiškos sukurtas įvaizdis tampa tarsi labai statišku būviu, kuriame portretuojamasis apipinamas netikėtais naratyvais. Ar nebaugina šis prasmų / at(iš)skleistų veidų „netikrumas“?

Mes vis dėlto kalbame apie meninę fotografiją. Dailininkas dangų gali nutapyti mėlyną, juodą, žalsvą, violetinį... Paversti jį tokiu pasakišku, kokio mūsų akis gamtoje nemato.

Jis gali ir autobusą pavaizduoti sklandantį ore. Aš taip pat niekada nesiekiu išgauti atpažįstamos fotografijos, todėl neretai išgirstu kaltinimus, jog vaizduoju žmones visiškai nepanašius į save. Tačiau pagal ką taip vertinama? Vėlgi susiduriame su įvaizdžių ir požiūrių stereotipais. Jie formuojami ir kuriami kitų šaltinių: televizijos, laikraščių, radijo. Tokiu būdu perduodamas įvaizdis jau nuo pat pirmos akimirkos yra netikras. Aš fotografijose nekonstruoju įvaizdžių, susitelkiu akcentuodamas fragmentus: rankas, lūpas... arba įspūdį žmogaus akyse ir išraiškoje.

Pamenu tokį susidūrimą su Ričardu Gaveliu, kai jį fotografavau. Atsižvelgdamas į jo rašinius, pagrindiniu akcentu pasirinkau sudaužytus akinius. Šis motyvas man pasirodė labai artimas. Nors apie tai anksčiau negalvojau, jame atsispindi „sudaužytas“ Aleksandravičius. Visi mane įtikinėjo, jog garbus rašytojas akinių neužsidės, tačiau ilgai netrukus man pavyko jį įtikinti. R. Gavelio nuomonę apie šį portretą išgirdau per televiziją. Paprašytas nuvesti į knaipes, kuriose šėldavo jaunystėje, rašytojas žurnalistą pakvietė į mano fotografijų parodą Vilniaus „Vartų“ galerijoje, kurioje ir buvo eksponuojamas šis jo didelio formato portretas. Tuomet paklaustas, ar jis sau tame portrete atpažįstamas, R. Gavelis atsakė, jog pirma į galvą šovusi mintis, kai Aleksandravičius paprašė užsidėti sudaužytus akinius – kad tai idiotiškas scenarijus, bet, pamatęs portretą, jis liko patenkintas. Vadinasi, rašytojas save ten atpažino, nors daugeliui atrodė priešingai.

Bet koks žmonių bendravimas (ne išimtis ir fotografinis) neabejotinai yra svarbi patirtis, tačiau tuo pat metu ir energijos iškrova?

Taip, iš tiesų. Pamenu, kai tik pradėjau fotografuoti žymius žmones, kitą dieną po fotosesijos negalėdavau išlipti iš lovos. Rodėsi, jokio fizinio darbo neatlieku, tai trunka tik valandą, be to, portretas gali būti ir ne itin sudėtingas. Visgi išvargindavo įtampa, psichologinis stresas. Vaikystėje skaičiau, kad Johannas Wolfgangas Goethe jautė labai didelę aukščio baimę ir nežinojo, kaip ją įveikti, todėl užlipdavo ant aukščiausių stogų ir vaikščiodavo jų atbrailomis, kol galiausiai baimė praėjo. Panašiai elgiausi ir aš. Stengdamasis, kad nuovargis taip greitai nepasiektų, susiplanuodavau tris ar keturias fotosesijų dienas be pertraukos. Kūnas sąsąmoningai paskirstydavo energiją ir tokia savijauta liovėsi kartotis.

Kurti fotografijų ciklą Baltarusijoje sutikote su sąlyga, kad tai nebus portretai. Kaip teigėte spaudoje ką tik baigęs fotografuoti garsiausias Ukrainos žmones, vėliau norėjote imtis kitokio žanro fotografijų. Taip pradėjote pažintį su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija ir poetu Adomu Mickevičiumi Baltarusijoje bei Lietuvoje, įamžinote pilis, bažnyčias, piliakalnius, senuosius miestus. Ar dažnai „pavargstate nuo portretų“, kitaip tariant, nuo tokio psichologinio artumo?

Šiuo atveju negalėčiau to pavadinti nuovargiu, veikiau poreikiu šiek tiek atsitraukti, kad esamame laike suvokčiau, ką ir kaip esu nufotografavęs, įvertinčiau, pasitikrinčiau. Tokie atsitraukimai vyksta sąsąmoningai, nes kartais save pagaunu, kad dirbu mechaniškai, o tai yra nuobodu.

Kita vertus, išvykimą į istorines vietas lėmė ir begalinis noras pabūti didelėse erdvėse – miestuose, dykynėse. Be to, ten nereikia bendrauti, todėl ir nekyla poreikis galvoti apie portretus. Pilys ir tvirtovės neįpareigoja fotografuoti, jos nelaukia

rezultato ar nesistengia kaip moterys dirbtinai pasitempti, slėpti laiko ženklų, nepaskelbia tavęs persona non grata. Jei tądien objektyve jų nepamačiau, kaip norėjau, galiu grįžti vėliau arba vaikščioti aplinkui, kiek širdis geidžia. Tai labai panašu į pažintinį žygį, tačiau aš, kitaip nei turistai, fotografuodamas galvoju apie šviesą, kompoziciją, šešėlius ir kitų elementų sąjungą. Tai poilsis, dvasinė branda. Na, o kurdamas portretą augu intelektualiai, nes visuomet atlieku namų darbus. Taip pat prieš leisdamasis į kelionę domiuosi istorinėmis vietovėmis, ne tik dėl to, kad tai labai įdomu. Fotografuodamas objektą aš turiu jį jausti mentaliai, o pašamonė atsirenka, kur sudėlioti akcentus. Tereikia išleisti informaciją, vėliau atsipalaiduoti ir paklusti kūnui – ranka pati ves ir rodys, kaip fotografuoti: ar atsigulus pievoje, ar užlipus ant vietinės karvės.

Nebijau pasakyti ar pritarti kitų nuomonei, kad fotografai priklauso aptarnaujančiajam personalui. Daugelis jų dirba laikraščiuose, žurnaluose. Bet aš taip nesijaučiu. Šią profesiją labai gerbiu, todėl savo įrangą nešioju ne specialiose fotorankinėse, bet odiniame kelioniniame lagamine. O fotografiniai įrankiai man reikalingi, kad realizuočiau save, būčiau patenkintas ir laimingas. Žinoma, tai supratau ne iš karto. Su fotografija gyvenu visada, išskyrus trumpas miego valandas. Ji yra ir mano meilė, ir neapykanta, ir geismas, ir visa kita.

Įamžinęs daugybę Lietuvos, Rusijos, Ukrainos, Kazachstano garsių žmonių, vis tiek toliau traukiate į rytus. Kitas „taškas“ – Ukraina. Ar šis judėjimas kada pakryps į kitą gaublio pusę?

Kalbant apie vakarus, aš turiu keletą rimtų barjerų, kuriuos stengsiuosi įveikti. Manau, esu kosmopolitiškas žmogus, todėl, jei būčiau mokėjęs anglų kalbą, tikriausiai seniai vaikštinėčiau Amerikoje ar Prancūzijoje.

Žinoma, teko fotografuojant bendrauti ir kūno kalba. Vienas žymiausių pasaulyje krepšinio trenerių italas Ettore Messina, tuo metu dirbęs Rusijoje, paprašė, kad keletą dienų praleisčiau su juo ir jo šeima bei parengčiau nespaltvotos fotografijos albumą. Vertėjo paslaugų atsisakiau, o su trenerio šeima bendravau pasitelkęs intuiciją bei gestus. Tai buvo kitokia patirtis. Nors mums pavyko vienas kitą suprasti, kalba visgi labai svarbi (fotografinio) bendravimo dalis.

Tikriausiai sutinkate, kad portreto meistras negali būti tik kūrėjas, jis turi būti ir labai geras psichologas. Kiek jūsų kūryboje yra atsitiktinumų, o kiek psichologinio darbo?

Manau, kūrėjas nėra psichologas, veikiau jis pojūčio turėtojas, kuris girdi savimi. O atsitiktinumų pasaulyje nėra. Viskas dėsninga. Mus supa ženklai, tačiau jų reikšmių atskleidimas priklauso nuo suvokėjo. Galima prisiminti Paulo Coelho knygoje „Alchemikas“ parašytą legendą: kuo tiki ir apie ką mąstai, anksčiau ar vėliau – išsipildys. Aš savęs jokiems įvykiams neprogramuoju, bet neneigiu – jei ko nors ieškosiu, dėsningai atrasiu. Blogiausia, kai fotografai stengiasi tiksliai, nepaisydami aplinkybių kaitos ir netikėtumų, įvykdyti savo sumanymą ir, ieškodami to vienintelio kadro, dažniausiai nepastebi geriausių fotografijų, kurios atsirado improvizuojant ir mechaniškai nemąstant apie dirbtinai iškeltą užduotį. Vieną iš savo kūrybinio gyvenimo credo esu atradęs Sigito Gedos žodžiuose, jis rašė: jei nori pasakyti ką nors nekasdieniško, pasiskolink akis žvėries arba paukščio. Nors tikiu, kad „kitoks“

matymas mumyse jau savaime slypi, turėčiau sau dažniau priminti šiuos žodžius, nes aplinka – knygos, televizija, primestas mąstymas – mus suniveliuoja.

2003 m. konkurse Fuji Euro Press Photo buvote pripažintas geriausiu Europos portretistu (pirma vieta Portreto kategorijoje). Tais pačiais metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė jums skyrė meno premiją už reikšmingus Lietuvos menui ir kultūrai darbus. 2007 m. prezidentas Valdas Adamkus apdovanojo ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medaliu. Na, o 2011-ieji asmeninėje garbės lentoje pažymėti Nacionaline kultūros ir meno premija. Ir tai tik pastarųjų metų įvertinimai. Koks apdovanojimas – jei reikia, plačiau prasme – jums reikšmingiausias?

Gimimas yra savaiminis laimėjimas. O didžiausias apdovanojimas – Dievo duotas gebėjimas bendrauti su tais žmonėmis, kuriuos fotografuoju, ir galimybė prisiglausti prie jų skverno. Aš jų neaukštinu ir nežeminu. Tiesiog esu stebėtojas, piligrimas. Fotografas Janas Bulhakas yra pasakęs: jeigu nori būti kūrėjas, vienu metu turi būti ir aukuras, ir auka, ir žynys. Šiuos elementus reikia išmokti pajauti, kitaip tai tampa vaidyba. Tačiau, kalbant apie svarbiausią „fizinį“ laimėjimą, be jokios abejonės, tai Nacionalinė premija. Manau, svarbiausia, kai kūrėją įvertina savieji.

Dar šiek tiek grįžkime prie nuopelnų stendo. Fotografinio portreto atnaujinimas buvo pastebėtas ir įvertintas Nacionaline premija. Ar / kaip tai susiję su Algimanto (kūrybinės) asmenybės pokyčiais?

Galiu atsakyti iš karto ir labai tiksliai – išaugo atsakomybės jausmas. Pasididžiavimo ar džiaugsmo yra ne tiek daug, kai laimėjimą suvokiu atsiribojęs nuo emocijų. Nacionalinė premija – atsakomybė ir išbandymas. Apskritai bet koks laimėjimas yra išmėginimas, sunkiausias egzaminas, tuo metu nuopuolis – augimas.

Kadise spaudoje teigėte, kad jums lengviausia fotografuoti ne menininkus, tačiau jūsų archyvuose jų portretų ypač gausu. Tad galbūt galima daryti išvadą, jog ne patys „patogiausi“ kadrai, keblių situacijų paieškos, pastangos jas „įveikti“ yra patrauklesnės ir labiau stimuliuojančios? Kitaip tariant, iššūkiai suteikia žaismės ir netikėtumo. Ar šios fotografijos jums nėra vertingesnės?

Šiuo metu asmeninėje fotogalerijoje galėčiau suskaičiuoti daugiau kaip tūkstantį įvairių žmonių portretų, devyniasdešimt penki procentai iš jų yra menininkai. Tiesa, nemėgstu fotografuoti politikų, sunku įtikti fizikui. Patyrimas liudija, kad greitai ir lengvai užmezgu ryšį su gydytojais ir rašytojais. Aktoriai pozuodami visuomet stengiasi įsijausti į savo geriausią dvidešimtmečio vaidmenį ir beveik niekada nebūna tikri. Šios profesijos žmonėms būdingas nuoširdus bendravimas, todėl per ilgą laiką pavyko išlavinti intuiciją ir pagauti akimirku, kai jie ne vaidina, o užsiima savimi: grimuojasi, skaito tekstą, mašliai kaupiasi spektakliui. Šiuo atveju šviesa neturi didelės reikšmės. Pastaraisiais metais galiu dirbti ir degtukui degant, nes gelbsti techninės galimybės. Todėl nesistengiu ieškoti „patogių“ kadru, akimirka pati ateina, ir aš ją išnaudoju, taip pat negaliu pasakyti, kad šios fotografijos yra vertingesnės. Jos gali tik užaugti arba būti fotografijomis su istorija. Visiems mano darbams vienodą vertę suteikia žmonės, kuriuos fotografuoju. Tai mano intelektualiniai ugdytojai. Manau, jų dėka nemažai žinau apie Lietuvos daile, literatūrą, teatrą ir t. t.

Iš tiesų fotografijų vertė priklauso ne tik nuo to, ar kadras techniškai „pavyko“, įgudusi ranka ir išlavinta akis sėkmės tikimybę padidina dešimtis kartų. Svarbu užmegztas ryšys su žmogumi.

Daug talentingų žmonių prapuolė, nes liovėsi dirbti. Vien genialumo arba talento neužtenka. Jau nekalbu apie kovas, konkurenciją, kuris yra geresnis. Varžytis turi tik su savimi, koks buvai vakar. Jei elgiesi priešingai, pradedi domėtis kitų veikla labiau nei savąja, įjungi susinaikinimo programą.

Fotografijoje, kaip ir kituose menuose, negali būti apibendrinamojo įvertinimo, sąvokų „gražu“, „negražu“, egzistuoja tik arba Yra, arba Nėra.

Pabaigai labai nuspėjamas klausimas. Ar įveikęs tokią spalvingą fotografinę odisėją galite įvardyti, ko daugiau niekada nefotografuosite?

Tikriausiai niekada neišdrįsiu pasakyti, kad yra temų, kurių dar nenorėčiau paliesti. Juk svarbiausia ne ką, bet kaip fotografuoti. Tikiu, kad galiu įveikti viską. Net esant labai prastam apšvietimui, pažiūrėjęs žvėries akimis, nufotografuoti kitaip.

Tiesa, visuomet neigiu vyresnės kartos Lietuvos fotografus, nes neatrandu nieko naujo jų aktų fotografijose. Kuriama iliuzija „išsivaizduojamas kaip realus“ nepasitvirtina, išlavinta rega reikalauja išgrynintos fotografijos: arba pornografijos, arba lyriško, elegantiško, romantiško akto. Šiuo atveju tai nei mėsa, nei žuvis.

Filosofija fotografijoje man nepatinka. Fotografija turi būti fotografija. Aš nekalbu apie kitus menus. Ji gali būti visokia: aktai, portretai, peizažai, kičas... Vertinimas priklauso nuo žanro. Tačiau būtina išmokti atsitraukti nuo fotografijos ir pažiūrėti į ją kaip ne į savo. Gal tuomet visi fotografiniai pasakojimai bus tokie pat įdomūs kaip ir pati fotografija, o vizualūs ženklai neklaidins.